

Tiit Made

Rootsis
Nõukogude saatkonnas

Keeletoimetanud Viime Laanpere
Kaane kujundanud Kaspar Ehlvest
Küljendanud Erje Hakman

Fotod: Eesti Filmiarhiiv, Eesti Rahvusringhäälingu Fotoarhiiv, Rootsi Eestlaste Liidu Arhiivikogu, Tiit Made erakogu ja interneti vabavara.

© Tiit Made ja kirjastus Argo, 2016
www.argokirjastus.ee
ISBN 978-9949-527-72-4
Trükitud trükikojas Print Best

SISUKORD

Selgituseks	5
Välisministeerium pöörab tähelepanu	11
Eesti NSV Välisministeerium.....	14
VEKSA ja Sõprusühing	25
Väljasõidudokumendid.....	30
Moskvas stažeerimas.....	42
1970. aastate Rootsist	51
Esimene reis Rootsi	67
Nõukogude koloonia	77
Suursaadik.....	91
Saatkonna rutiin	95
Konsulaarosakonna argipäev.....	113
Kohtumised prominentidega	150
Saatkonna kool.....	168
Kuninga pulm	176
Eluolu	181
Kultuuriline meelelahutus.....	194
Reisid Rootsis.....	210
Turismigrupid ja kultuuriüritused	220
Eesti ühiskond Rootsis	235
Kontaktid eestlastega	245
Tagasi kodus	278
Isikunimedede register	283

SELGITUSEKS

Järgmistel lehekülgedel rulluvad lahti suuresti olmelist laadi meenutused elust ja tööst diplomaadina Rootsis, Nõukogude Liidu suursaatkonnas 1970. aastate keskel. Need on ainsad eesti keeles avaldatud mälestused elukorraldusest ühes Nõukogude saatkonnas aastatel, mil maailmas peeti veel hasartselt külma sõda. Saatkondade, eriti suurriikide saatkondade tegemised ja töökorraldus on enamasti olnud kaetud salapärasuse looriga ning diplomaadid on aegade jooksul endale välja võidelnud privileeeritud staatuse ehk diplomaatilise puutumatus. Karjääridiplomaadid on oma kidakeelsusega sellel teemal saladuse oreooli võimendanud ja oma tööd veelgi tähtsustanud.

Sattusin diplomaatilisele tööle juhuslikult, nagu elu ikka juhuseid ette veeretab. Kogu elu ju põhiliselt juhustest koosnebki. Tuleb vaid õigel ajal õiges kohas olla ning otsustada, kas pakutud võimalust kasutada või mitte. Kui saatus veeretab mulle tee võimaluse minna tööle Nõukogude saatkonda Rootsis, oli see tõsine valiku tegemise koht, mis tõi kaasa olulise elumuutuse. Arutasime ja otsustasime perega, et seda pakkumist tuleb kasutada. Vaja maailma näha ja uusi teadmisi koguda.

Diplomaadi töö saatkonnas on huvitav, sageli põnev ja absoluutselt teistsugune kui näiteks tegutsemine parlamendis, valitsuses või riigiaparaadis. Nii tollastes kui ka tänapäevastes. Samuti on inimestevahelised suhted teistsugused kui väljaspool kõrgete ja tugevate raudaedade või müüridega ümbritsetud saatkonnaterritooriume. Inimesed nende müüride ja aedade taga on väljapeetumad, tasakaalukamad, analüüsivamad ja viisakamad. Ja saab näha väga lähedalt, kuidas kujunevad ja toimivad riikidevahelised suhted.

Valdav osa saatkonna töödest ja tegemistest on laias plaanis teada ka väljaspool olijaile. Kuid eriti ei teata, kuidas saatkonnas tegutsetakse, et jõuda tulemuseni, mis välja paistab ja ajakirjanduses kajastamist leiab. Osa sellest on kvalifitseeritud riigisaladuseks. Iga riigi saatkond on teise riigi territooriumil selleks käeks, mille abil tema kodumaa ajab asukohamaa valitsejatega riigiasju. Mis taktikat ta oma

tahtmiste saamiseks viljeleb, kellega kontakte hoiab, kust informatsiooni kogub, see on hoolega peidetud. On päris loomulik, et iga asukohamaa omakorda püüab välja selgitada, mida nood seal saatkonnamüüride taga teevad või kavatsevad ette võtta.

Üritan järgnevatel lehekülgedel olla otsekohene, aus ja avatud. Kuid palun arvestada, et elu veeretab ka diplomaadi ametis ette situatsioone, mille kirjeldamisel on mõistlik olla tagasihoidlik ja väljapeetud. Seda isegi vaatamata asjaolule, et Rootsi ja Nõukogude Liidu suhted olid minu kolme ametiaasta jooksul rahulikud ja suuremate probleemideta, mingisuguseid vapustavaid vastasseise polnud. Tööülesanded on saatkonnas inimeste vahel ära jagatud nagu igas ametkonnas. Sageli ei teagi üks diplomaat täpselt, millega teine tegeleb. Atašee diplomaatiline ametiaste, millel mina olin, on diplomaatilises astmestikus kõige madalam ning nemad saatkonna juhtkonna kitsas ringis toimuvatel arupidamistel tavaliselt ei osale. Kuid üldise pildi, millega tegeletakse ja kuidas toimitakse, saab ikka. Saatkonna sees toimib hästi kolleegide omavahelise suhtlemise ja teavitamise süsteem ning informatsioon liigub küllaltki vabalt.

Raamatus tuleb enamasti juttu igapäevasest, mõneti rutiinsest tööst, kuid ka selle töö iseloomust tulenevatest piirangutest, konspiratiivsusest, asjaajamise inimlikkusest ja suhtlemisel asukohamaa ametimeestega esile kerkinud probleemidest, mis kaugeltki alati ei laabunud Nõukogude Liidule soovitud suunas. Just sellist temaatikat silmas pidades võttis Nõukogude Liidu Välisministeerium välismaale saadetavalt diplomaadilt kirjaliku kohustuse suu tulevikus kinni pidada.

Räägin sündmustest, läbielamistest, töödest, kontaktidest ja olukordadest, millega ise vahetult kokku puutusin, millega tegelesin ja mida seetõttu täpselt tean. Kuid siin-seal vilksatavad läbi olukorrad ja sündmused, millega ma ise otseselt ja vahetult kokku ei puutunud, kuid mis saatkonnasiseses suhtlemises olid üldiselt teada.

Tean isiklikest kogemustest muidugi päris hästi, et on inimesi, kes pole ise küll mitte kunagi välissaatkondades töötanud ega või teada, millega keegi seal konkreetselt tegeles või milline ametikoht neil diplomaatilises hierarhias oli, kuid kes oma väljaütlemistes paistavad silma harukordsete kõiketeadjatena. Kindlasti on keegi, kes ei leia nende kaante vahelt mõnda sündmust, asjaolu või seost, mida tema arvab kindlalt teadvat. Kui nii peaks minema, siis on see kurb ja kaasatundmist vääriv. Samas on see siiski ainult selle inimese, mitte minu probleem.

Nagu juba öeldud, on diplomaatilises korpuses töötanud inimesed oma tööst rääkides reeglina sõnakehvad. Eriti need, kellele diplomaaditöö on karjäär ja ainus elukutse. Mina olin selles rollis külalisesineja. Tulin, olin ja läksin, et mitte enam tagasi tulla. Seetõttu ei põe ma ka eriti, et jumal teab, mis saladusi välja lobisen, ja mis see kõik võib mulle maksma minna. Sellele vaatamata kaalusin kaua, kas ikka tasub pakkuda lugejaile mälestusi neist ammustest tööaastatest – igati haaravatest ja minu maailmanägemust oluliselt rikastanust, kuid ka rutiinset argipäeva pakkunud aastatest. Igasugune subjektiivne käsitlus sellel mõnevõrra delikaatsel teemal võib ehk siin-seal kerget ärevust põhjustada.

Kuna Eestis on praeguseks alles veel vaid viis inimest nendest mõnekümnest, kes Nõukogude okupatsiooni ajal okupandi välissaatkondades töötasid, jõudsin lõpuks otsusele, et on viimane aeg sellest teemast kirjutada. Saadud kogemused ja teadmised ei pea ometi unustusehõlma vajuma. Tegemist on ikkagi ühe omapärase tahuga Nõukogude okupatsiooni ajast. Vaevalt et Moskva oleks allutatud territooriumeilt inimesi oma saatkondadesse diplomaatilisele tööle võtnud, kui häda poleks härga kaevu ajanud. Moskva jaoks oli selleks hädaks suur baltlastest pagulaskond. Antud juhul siis Rootsis. Seetõttu tuli, nii riskantne kui see ka polnud, baltlasi oma välissaatkondades kasutada, väga vähesel määral muidugi.

Arutasin kirjapaneku otstarbekust mitme erudeeritud inimesega. Nagu eestlaste puhul ikka kombeks, ega ühest seisukohta ei kujune. Oli minu plaani tuliseid toetajaid, kahtlejaid ja ka loobuma soovitajaid. Innustajad veensid, et tegemist oleks esimese säärase kirjapanekuga Eestis, pealegi pole võimalikke kirjapanijaid kuigi palju. Arvati, et Nõukogude saatkonnatöö lahtirääkimine aitab hajutada seda salapära, mis selle institutsiooni ümber oli ja mis arusaadavatel põhjustel valitseb suuresti ka tänapäeval. Pealegi on peagi käes Nõukogude okupatsioonist vabanemise 25. aastapäev ja NSV Liidu suursaatkonnas töötamine sobib hästi meenutama, kuidas üks okupatsioonivõimu institutsioon funktsioneeris.

Teised ütlesid, et polevat hea toon ega sobi, et saatkondade sisemist elukorraldust ja ettevõtmisi avalikustatakse. Tulevat pahandusi. Vaatasin ringi, kas tõepoolest pole seda teemat üldse käsitletud. Lääneriikide memuaarikirjanduses on mitmeid teoseid, kus kunagi diplomaadina tegutsenud inimesed oma tööaastaid kirjeldavad. Isegi vene autorite mälestusteraamatutes on diplomaadiametiga selgitaguseid käsitletud. Muidugi on oma tööaastatest avatud kaartidega rääkinud läände hüpanud endised Nõukogude saatkondades töötanud inimesed. Eesti Vabariigi läände jäänud diplomaatide mälestusi lugesin juba tookord Rootsis. Ent Nõukogude okupatsiooni ajal välissaatkondades töötanud eestlased on hiljem tõesti olnud sõnakehvad ja vaoshoitult salapärased.

Teades, et lääneriikides (Eesti on ometi lääneriik?) valdavalt avalikustatakse saatkondade tegevuse käigus salastatud materjalid 25 aasta möödumisel ning seega pole vaja erilist jalgratast leiutada, otsustasingi pärast pikki aastaid kestnud kõhklusi ja kahtlusi, et võtan selle kirjatöö ette. Endalgi huvitav meenutada, mida nende kolme aasta jooksul koos perekonnaga Rootsis läbi elasime. Pealegi aitas ka kirjastaja omapoolse veenmisega otsuse langetamisele kaasa.

Need Rootsis veedetud aastad olid Nõukogude Liidule ja Eesti NSV-le teatavasti räägitud stagnatsiooni ja depressiooni aastad. Elu Eestis ja Rootsis erines nagu tänapäevane elu Aafrikas ja Euroopas. Rootslased ja eestlased vaatasid elule hoopis erinevate mätaste otsast ja seda oli väga õpetlik näha, võrrelda ja teadmiseks võtta. Et mul ei ole mingeid patte Rootsi riigi ja ühiskonna ees, siis pole mul ka muret, et võiksin kuidagi kuningriigi huve kahjustada. Vastupidi, ega rootslasedki, ehkki nende tegevus Nõukogude saatkonna ettevõtmiste väljaselgitamiseks paistis olevat professionaalne, polnud kõikide saatkonnasiseste asjadega piisavalt hästi kursis. Süda on rahul, sest erinevalt nii mõnestki teisest saatkonnas töötanud NSV Liidu

Välisministeeriumi või mõne muu Nõukogude Liidu ametiasutuse poolt sinna tööle lähetatud isikust polnud Rootsi riigil minu suhtes mingeid pretensioone. Suhtusin Rootsi riiki ja ühiskonda suure lugupidamise ja tänutundega, sain sealt oma elutarkuse varasalve palju huvitavat ja õpetlikku. Mul oli tõesti kolleege, enne ja pärast mind Nõukogude saatkonnas töötanud diplomaate, kes oma asukohamaa vastu suunatud kohatu tegevuse tõttu selle pahameele ära teenisid ja riigist enne komanderinguaja lõppemist välja saadeti.

On aksioom, et Nõukogude Liidu kui riigi kadumisega maailma poliitiliselt kaardilt muutusid automaatselt kehtetuks ka kõik talle antud lubadused ja käitumiskohustused, kui uute asjaosaliste vahel pole muud moodi kokku lepitud. Ajalukku on siirdunud ka Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik. Venemaa on küll kuulutanud end Nõukogude Liidu õigusjärglaseks, kuid kasutab seda õigusjärglust valikuliselt. Nii nagu on talle kasulik, mitte nagu on õiguspärane. Raske on tuua näidet, et Venemaa oleks endale võtnud täitmiseks Nõukogude Liidu poolt võetud kohustusi või tasunud arveid Eesti linnade purukspommitamise ja veerandi eesti rahva hävitamise ning mööda maailma laiali pillutamise eest. Pealegi pole ma sõlminud ei Boris Jeltsini ega Vladimir Putini Venemaa Föderatsiooniga mingeid suulisi ega kirjalikke leppeid mitte käsitleda oma NSV Liidu saatkonnas töötamist.

Lõppude lõpuks on Nõukogude saatkonnas töötamise ajast möödunud üle neljakümne aasta. Võib küll arvata, et diplomaatia tegemise kombes ja tavades pole Venemaal suures osas muutunud, kuid keskkond, milles toimetatakse, ja toimetamise tehnilised vahendid ei ole enam külma sõja ajaga võrreldavad. Venemaa ise pole enam see absoluutselt lukku pandud maa, nagu oli tema eelkäija Nõukogude Liit 1970. aastatel, ehkki rahuloluks Venemaa diplomaatiaga ja suhtumisega teistesse riikidesse pole siiani põhjust ühelgi iseseisval riigil. Moskva välissuhtlemise kombestik on sama agressiivne, nagu see oli siis, kui mina sellega vahetult kokku puutusin.

Ja üldse, mis siin pikalt rääkida. Kui palju see stalinlik, hruštšovlik, brežnevlik Nõukogude Liit või tema õigusjärglane jeltsinlik ja putinlik Venemaa on antud lubadustest, sõlmitud lepingutest või kokkulepetest kinni pidanud!? Mistahes dokumentidele antud allkirjadele selja keeramine pole neile kunagi mingi probleem olnud. Õigust kokkuleppeid ignoreerida on aina ülegi jäänud. Võtame kasvõi Helsingi Julgeoleku ja Koostöökonverentsi lõppakti sätete täitmise Nõukogude Liidu poolt, millele Brežnev 1975. aastal oma allkirja andis. Või 2015. aasta Minski kokkulepped relvarahu ja sõjategevuse lõpetamise kohta Ukrainas, mis sündisid suuresti Putini enda initsiatiivil ja mille sätetele Venemaa on silma pilgutamata vilistanud. Nii et, seltsimehed, vaadake peeglisse!

Niisiis, selles raamatus tuleb juttu minu kolmest aastast Stockholmis NSV Liidu suursaatkonnas ning sündmustest ja kohtumistest, mis sellel ajal toimusid. Teemade käsitletud ei pruugi olla kronoloogilises järjekorras või ühte peatükki koondatud. Lugeja saab aimu ühe diktatuuririigi välissaatkonna funktsioneerimisest mälu pilt mälu pildi haaval. Nendesse meenutustesse on põimitud

mitmesuguseid kõrvalepõikeid, lahtiseletamisi, haakuvaid meenutusi muudest eluperioodidest ning selle tööga seotud kohustustest.

On ka laiemalt 1970. aastate kohta käivaid eluolulisi meenutusi nõukogude ühiskonna funktsioneerimise, samuti rootslaste üldise elukorralduse ja maailmanägemuse kohta. Alati ei pruugi need olupildid haakuda minu vahetu tööga Nõukogude Liidu saatkonnas, kuid annavad sellele tausta ja loovad õhustiku. Siin-seal võib juhtuda, et on paralleele praeguse eluoluga. Elus on ju sageli nii, et mingi konkreetne sündmus on olnud millestki põhjustatud ja toonud hiljem endaga kaasa muid juhtumisi. Seetõttu heidangi kohati pilgu kaasnevale faktoloogiale või toimunud sündmuse järellainetusele ning isikutele, kes ühe või teise asjaga seotud olid. Ikka selleks, et lugeja saaks toimunut paremini haarata ja situatsiooni mõista. Lõpuks on raamatus ka reisikirja elemente, sest kolme aasta jooksul sõitsime mööda ilusat ja hoolitsetud Rootsimaad palju ringi.

Olen endale lubanud, et kõik saab kirja pandud nii, nagu see on mälusoppides säilinud. Ja võimalikult otsekoheselt. Kõik detailid pole muidugi enam kirkalt meeles. Kuid mul olid abiks omal ajal tehtud kuupäevalised märkmed ja ülestähendused, Tallinnas sageli pikemat aega olnud abikaasale, aga ka omastele saadetud kirjad, mitmesuguste dokumentide koopiad, kalendrid, kus toimunud kohtumised kenasti ära märgitud, samuti Eesti NSV Välisministeeriumiga, VEKSA-ga ja Kultuurisidemete Arendamise Ühinguga peetud kirjavahetuse koopiad. Omal kohal abimaterjalina olid ka Rootsis välja antud eestlaste ajalehed, kus mitmed toimunud sündmused on põhjalikult kirjas, ning nende jooksvalt üles tähendatud uudised aitasid mälu värskendada.

Kuid ühe piirangu ma endale siiski kehtestas. Ma ei anna lugejale teada kõikide saatkonnas töötanud kolleegide perekonnanimesid, vaid piirdun eesnimedega ja vahelduse mõttes ka eesnimede suupärasemateks ja lühemateks hellitusnimedeks muutmise kombega, mis on venelastele nii omane. Hellitusnimi näitab slaavi rahvastel sõbralikkust, lähedust või intiimsust, kuid vahel ei pruugi see olla üldsegi mitte heatahtlik. Ees- ja perekonnanimega on järgnevatel lehekülgedel tähistatud suursaadik ja konsul ning lähimad kolleegid konsulaarosakonnast. Kellele huvi pakub, see leiab kõigi Nõukogude saatkonnas töötanud diplomaatide täisnimed koos telefoninumbritega kord kvartalis Rootsi välisministeeriumi välja antud Rootsi diplomaatilise korpuse teaberaamatust. Tõsi, seda teatmikku jagati vaid saatkondadele ja üksnes nendele inimestele, kelle nimi seal sees oli.

Suured tänud abikaasa Reedale ja poeg Tambetile, kes oma eluoluliste meenutuste, läbielamiste ja seisukohtadega aitasid meenutusteraamatut värvikamaks muuta.

Kuid seda rõhutan küll – laenates mõttekäigu omaaegse eesti ajaloolase, ajakirjaniku, publitsisti, sõjaväelase, riigiametniku ja Saksa okupatsiooni aegse sisedirektori Oskar Georg Richard Angeluse pagulaseestlaste kirjastuse *EMP* poolt Rootsis 1952. aastal välja antud memuaaride „Tuhande valitseja maa” järelsõnas väljaõeldust, mis oli mul Rootsi saabudes üks esimesi läbiloetud eestlaste poolt

välismaal välja antud mälestusteraamatutest: need leheküljed, mida lugema hakkate, on minu meenutused, mitte kellegi teise omad. Teisisõnu, nendel lehekülgedel on kõik see, mida ma oluliseks pidasin kirja panna. Ei ole seda, mille kohta mul puuduvad vettpidavad andmed ja teadmised, või mis toimusid minu osavõtuta või millel polnud minu meelest mingit olulisemat tähtsust. Nii lihtne see ongi.

VÄLISMINISTEERIUM PÖÖRAB TÄHELEPANU

Väga õige küsimus: kuidas pälvisin Eesti NSV Välisministeeriumi tähelepanu? Olin alates 1967. aastast Tallinna Polütehnilise Instituudi aspirant ja kuulusin poliitilise ökonomia kateedri juurde loodud Skandinaavia maade sotsiaalmajanduslike küsimuste uurimise gruppi. Sinna kutsus mind tolle kateedri juhataja Eduard Inti, kes mäletas mind üliõpilasajast majandusteaduskonnas, kui tema oli majandusteaduskonna dekaan.

Minu kandidaativäitekirja temaatika käsitles Soome majandusprobleeme. See esialgu kolmest, hiljem viiest noorest teadlasehakatise koosnev kvalifikatsiooni tõstjate grupp (teaduseks on kandidaaditöö kirjutamist tollastes ühiskonnateadustes ju laias plaanis raske nimetada) tegutseski kateedrijuhataja Eduard Inti taktikepi all. Tema oli olnud ka initsiaatoriks, et üleüldse saadi kompetentsetelt Nõukogude ametiasutustelt luba tegeleda lääneriikide majanduse uurimisega. Absoluutselt eelistatum oleks olnud õigustada mistahes teadusliku tööga NSV Liidu ja sotsialismileeri maade majandussaavutusi. Oligi nii, et Inti skandinavistika uurimise grupp kujutas endast tolle aja Eesti NSV-s tohutut revolutsioonilist ettevõtmist, ehkki Moskvast, Leningradis, Kiievis ja mujal suurte linnade ülikoolides ja uurimisasutustes oli lääneriikide majanduse uurimisega tegeldud juba aastakümneid.

Eduard Inti oli värvika ja nõukogulikult väärrika CV-ga. Inimesena igati sõbralik ja vastutulelik, kuid üliaktiivne teadusfunktsionäär. Juunipöörde ajal oli ta olnud aktiivne noor riigipööraja ja kuulus juunikommunistide seltskonda. Kolleegid, Moskva käsilastest Eesti Vabariigi likvideerijad, määrasid ta 1940. aastal õhukaitse politrukiks. Mundrisse riietatud Inti nägu vaatab vastu piltidelt, mis on tehtud augustis 1940 Balti jaamas, kui Johannes Varese juhitud delegatsioon koos saatma tulnud seltsimeestega ajaloo jaoks üles pildistati enne nende Moskvasse reisimist, kus teatavasti „paluti“ Eesti vastu võtta Nõukogude Liidu koosseisu. Sellest ajast kujunesid Intil mitmekülgsed isiklikud kontaktid inimestega, kes pärast sõda määrati Eestis juhtivatele ametikohtadele. Isiklikud kontaktid otsustavad aga

teatavasti enamasti ära ühe või teise küsimuse lahendamise või mittelahendamise. Eriti kaadriküsimustes.

Grupp grupiks, aga uurimistöö tegemiseks oli ületamatuna näivaid raskusi. Allikmaterjali kättesaamine oli problemaatiline. Kuid Inti oli sedavõrd tubli juhendaja, et tänu oma kontaktidele kõrgema parteilise juhtkonnaga leidis ta oma hoolealustele võimalusi töötada lühemat või pikemat aega Soome raamatukogudes. Inti kuulis 1970. aasta sügisel oma sõpradelt ENSV Välisministeeriumist, et otsitakse Rootsi lähetamiseks inimest, kes peaks välja vahetama Nõukogude suursaatkonnas oma tööperioodi lõpetava, kultuuriatašee kohal töötava Vello Pohla. Nii tegigi Inti välisministeeriumi seltsimeestele ettepaneku, et mina võiksin sellele kohale sobida, kuna tegelen skandinavistika problemaatikaga. Peagi kutsuti mind Toompeale välisministeeriumisse vestlusele. Seal öeldi sissejuhatareks, et jutt pole enam kultuuriatašee ametikohast, vaid NSV Liidu Välisministeerium on selle varem Eesti NSV-le „kuulunud“ koha asendanud konsulaarosakonna atašee kohaga.

Asjaolu, et ma juriidilistest küsimustest, millega konsulaarosakonna töötajad kokku puutuvad, suurt midagi ei teadnud, välisministeeriumi seltsimehi eriti ei häirinud. Nende meelest olid need asjad kergesti õpitavad. Palju suurem mure oli, et komparteisse kuulumiseta on neil võimatu minu kandidatuuri EKP Keskkomitees kooskõlastada. Parteipileti saamine poleks olnud muidugi eriline probleem, sest piisanuks vaid telefonikõnest välisministeeriumist ja TPI parteiline juhtkond oleks asja nobedasti ära korraldanud. Kuid ma ise polnud eriti innukas oma poliitilist staatust muutma. Tollal polnud mul veel mingit arusaamist, et poliitökonoomia kateedris on võimatu ilma parteisse kuulumiseta tööd teha. Aspirandilt parteipileti tasku panemist veel ei nõutud.

Oli ka muid asjaolusid, mis olid takistuseks, et vahetada Vello Pohla 1971. aasta sügisel Rootsis välja. Minu Soome majandusprobleeme käsitlev kandidaaditöö oli valmis ning ees seisis selle kaitsmine Moskva Riikliku Ülikooli majandusteaduskonna välismajanduse kateedris. 1971. suveks oli ette näha ka perekonna uue liikme sündi. Seetõttu langes Pohla vahetamine päevakorrast ära ning diplomaatiliseks tööks ettevalmistumine külmutus pea kolmeks aastaks. Rootsi saadeti Jaan Napa.

1974. aasta kevadel tõusis Rootsi tööle minemise küsimus taas päevakorda. Jaan Napa kolmeaastane ametiaeg oli läbi saamas. Aasta võrra pikendada ta seda ei soovinud. Välisministeerium otsis taas sobivat kandidaati ning kutsus mind vestlusele. Tolleks ajaks olin hakanud mõtlema doktoriväitekirja peale ning otsustanud, et teema peaks puudutama Põhjamaade majanduse problemaatikat tervikuna. Seetõttu oli töökoht Rootsis muidugi ahvatlev. Otse vajalike materjalide keskel, mida muidu tuli hankida suurte raskustega raamatukogude vahendusel või piirduda Moskva raamatukogu pealiskaudsete fondidega. 1974. aastaks olin jõudnud Tallinna Polütehnilises Instituudis dotsendi kt positsioonini. Täisdotsendi ametinimetuseni jäi veel kaks aastat õppejõu ametit pidada. Olin tööl poliitökonoomia kateedris ning lugesin elektrotehnika, ehitus-, keemia- ja mehaanika-teaduskonna päevastele ning kaugõppedengitele poliitilise ökonoomia kapitalismi

osa kursust. Ka NLKP-sse kuulumine oli lahenenud „iseenesest“, sest pärast kandidaadikraadi kaitsmist ja õppejõu koha pakkumist poliitilise ökonomia kateedris anti soovituslik-kohustuslikult teada, et parteitud seltsimehed ühiskonnateadusi kõrgkoolis õpetada ikkagi ei saa. Et kandidaadikraadi kaitsmine oleks muidu kaotanud oma mõtte, ei hakanud ma parteistumisest suurt probleemi tegema, vaid võtsin ühtepidi mõtlejate ühingusse kuulumist kui võimalust liikuda õppejõu ja teadusetegemise liini pidi edasi.

Mis asjaolud kujunesid määravaks EKP Keskkomitees, välisministeeriumis ja muidugi ka julgeolekukomitees, et osutasin tol hetkel kõige sobivamaks Rootsi tööle lähetamiseks, pole mulle päris selge. Kuid see ei tekitanud siis ega ka praegu erilist peavalu ning polnud mingi juurdlusteema. Asjaolud lihtsalt kujunesid nii. Ega ma teadnud ka, kes olid minu konkurendid, või kas neid üldse oli. Hiljem kinnitas endine kateedrijuhataja Eduard Inti, siis juba teadus- ja õppejõu tööst kõrvaldatud, et tema aitas oma endiste tutvuste kaudu otsustamisele kaasa.

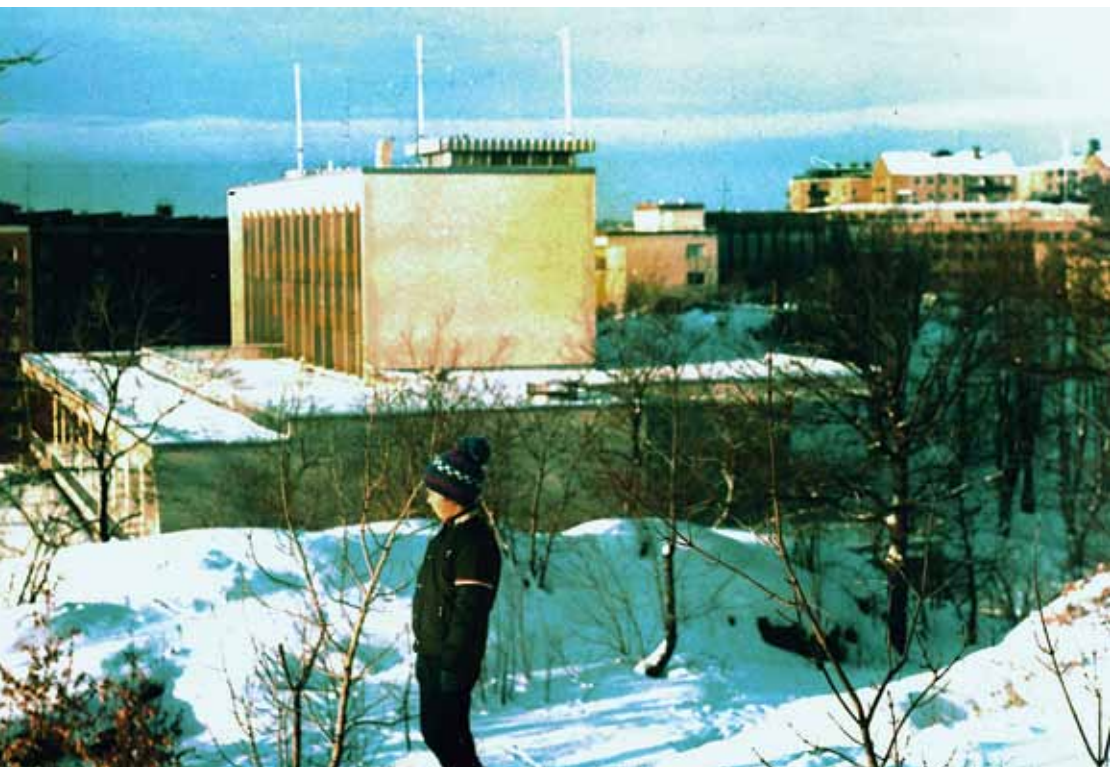
Või siis aitas asjaolude kujunemisele kaasa see, et 1974. aasta alguses tehti mulle TPI aspirantuuri osakonnast, milline hoidis ka doktoritöödega tegelevatel õppejõududel silma peal ja innustas noorteadlasi oma kvalifikatsiooni edasi tõstma, ettepanek vormistada dokumendid aastaseks stažeerimiseks Cambridge'is Massachusettsis asuvas väga mainekas eraõiguslikus Harvardi ülikoolis. Et niisugune võimalus Tallinna Polütehnilise Instituudi noortele õppejõududele enda täiendamiseks ja kvalifikatsiooni tõstmiseks üldse avanes, oli suuresti TPI tollase maineka ja väga sõnaka teadusala prorektori Heino Lepiksoni teene. Tema eestvedamisel sai TPI nii mõnegi koha üleliidulises teadlaste rahvusvahelise vahetamise süsteemis. Ameerikasse mineku asjad tundusid arenevat, isegi juhendaja oli juba välja valitud ja temalt nõusolek saadud. Juhendajaks pidi saama üks tollaseid maailma nimekamaid majandusteadlasi, Ameerika liberalismi ideoloog ja uusindustriaalse riigi teoreetilise koolkonna liidreid majandusprofessor John Kenneth Galbraith (1908–2006). Vastavad dokumendid olid vormistatud ja tööplaanid koostatud. Puudu oli küll veel Moskva kõrghariduse ministeeriumi otsus, kuid kuna too oli ühe majandusküsimustega tegeleva koha USA-s stažeerimiseks Eestile eraldanud, siis võis eeldada, et otsus tuleb positiivne. Ent läks teisiti. Välisministeeriumis öeldi mulle, tõenäoliselt EKP Keskkomitee käsul, et USA-sse ma ei sõida, vaid tuleb minna hoopis Stockholmi, ja mitte teadust tegema, vaid kolmeks aastaks diplomaadiks. Doktoritöö kannatab oodata. Kui Rootsis aega üle jääb, siis palun väga, saab korjata materjali tulevase doktoritöö tarvis. Niisiis oli elu taas veeretanud ette juhuse, mille kasutamisest poleks olnud mõistlik ära öelda.

NÕUKOGUDE KOLOONIA

1970. aastate Nõukogude koloonia Rootsis oma kõikide allasutustega oli küllaltki arvukas. Nendesse asutustesse oli NSV Liidust tööle lähetatud üle 400 inimese. Kuid tööd olid Nõukogude asutustes saanud ka alaliselt Rootsis elavad endised Nõukogude kodanikud või ka Rootsi ametlikult elama pääsenud (näiteks välismaalastega abiellunud venelannad), kuid jätkuvalt Nõukogude kodakondsuse säilitanud inimesed. Üldjuhul säilis Nõukogude kodakondsus neil viis aastat, kuni nad said õiguse esitada taotluse Rootsi kodakondsuse saamiseks. Enne Rootsi kodakondsuse saamist pidid nad menetlema end saatkonna kaudu vabaks Nõukogude kodakondsusest, sest rootslased topeltkodakondsust ei aktsepteerinud. Selliseid Nõukogude kodanikke ei kasutatud saatkonna abitöötajatena, vaid neid palgati rootsi keele valdajaina tööle mitmesugustesse Nõukogude Liidu Rootsis toimetavatesse diplomaatiavälistesse asutustesse.

Nõukogude suursaatkonna ja Göteborgis asunud peakonsulaadi kõrval tegutses Rootsis Nõukogude kaubandusesindus asukohaga Lidingöl. Jõuliselt oli esindatud Nõukogude ajakirjandus TASS-i ja APN-i (*Агентство печати «Новости»*) korrespondentide, ajalehe „Izvestija“ ajakirjaniku ning üleliidulise raadio- ja telekomitee korrespondentpunkti näol. Tollal juhtis APNi korrespondentpunkti lätlane Nikolajs Nejlands (1930–2003) ning ajakirjanikuna töötas tema alluvuses Eestist pärit Olev Punane. Vene keelt vabalt ja eesti keelt kerge aktsendiga rääkiv Punane oli kodusel ajakirjandusmaastikul praktiliselt tundmatu. Ta oli avaldanud mõne artikli venekeelses „Sovetskaja Estonias“. Aeg-ajalt palus ta Rootsis minult abi mõne artikli sisulisel vormistamisel.

Oma esindused olid üleliidulisel autorikaitse agentuuril VAAP (*БААП, Всесоюзное агентство по авторским правам*), autotranspordi firmal *Scansov, Sovesportfilmil, Aeroflotil* ja *Inturistil*. Togliatti tehase Žiguli autosid (kandsid Rootsis nime Lada) müüs ja hooldas *Matreco BIL AB*. Mõnda aega pakuti seal rootslastele ka Moskvitše ja Volgasid, kuid need ei läinud eriti kaubaks. Esindus oli ka *Morflotil* ning tegutses „Rootsi-NSV Liit Ühingu“ esindus.

Talvine vaade NSV Liidu saatkonnale.

Diplomaadi roheline pass oli tollal kogu Nõukogude koloonia arvukast koosseisust vaid 33 diplomaadil pluss nende abikaasadel. Äriaga tegelejatel ja ajakirjanikel olid tavaliselt sinised ametipassid, mis ei andnud diplomaatilist puutumatust. Vaid Nõukogude kaubandusesindajal oli veel diplomaadipass. Ülejäänutel oli tavakodaniku välisreiside punaste kaantega üldpass. Kõik diplomaatilises korpuses ja muudes ametites töötavad Nõukogude kodanikud pidid andma oma passid hoiule konsulaarosakonda. Neid hoiti konsuli kabinetis asunud seifis. Kõik nad said Rootsi ametivõimudelt Rootsis viibimise ajaks vastava ametitõendi, pressikaardi, ka autojuhiloa, mis asendasid Rootsis riigisisel tegetsemisel passi. Lühiajalistelt Rootsis viibijatelt, näiteks küllakutsetega kuuks või paariks tulnutelt, ei nõutud passi hoiustamist konsulaadis, küll nõuti enda tuleku ja lahkumise registreerimist.

Saatkonna kinnisel territooriumil tegutsesid diplomaatide kõrval Nõukogude Liidust komandeeritud saatkonna teenindava personali töötajad. Need olid referendid, sekretärid, masinakirjutajad, tõlgid, autojuhid, kojamehed, saatkonna kooli õpetajad, kokad, lukksepad, mehaanikud, majandustöötajad, saatkonna julgestuspersonal jne. Peale referentide, kellel oli sinine ametipass, olid kõik teised punase tavavälispassi omanikud. Suuremal osal nendest polnud ka mingit

Vahur Mälareni kaldapargis.

võõrkeelte, rääkimata rootsi keele oskust. Seetõttu ei peetud saatkonnas mõistlikuks lubada neil linnas üksi omapead ringi liikuda. Nad pidid linnareisi ette võtma vähemalt paarikaupa. Küll polnud neile keelatud minna jalutama Mälareni järve kaldapealsesse parki või suvel järve äärde päikest võtma ja suplema. Too kaldapealne park oli kilomeetritepikkune. Hästihooldatud pargitee ulatus lausa kesklinnas Kungsholmenis asuva raekojani. Loomulikult oli kõigil vaba voli käia saatkonna vahetus läheduses väikestes poodides. Suurtesse kaubanduskeskustesse transporditi rahvast tavaliselt saatkonna bussiga, sest teenindaval personalil oma ametiautosid ei olnud. Kaubanduskeskuste ühiskülastus oli hädavajalik ka seetõttu, et Rootsis ei saadud vene keelest põrmugi aru ega teatud, et tegemist on kohustusliku keelega üleüldises rahvusvahelises suhtlemises. Pealegi olid Rootsi kaubandusvõrgus tegutsemise kombad suuresti teistsugused kui inimeste teadvusse juurdunud Nõukogude Liidu omad. Kujutan ette, et nii mõnelegi võis esimest korda rootslaste kaubaküllusesse sattumine tekitada ehmatus, et polegi vaja seista järjekorras ja küsida eespool seisjatel, kes on viimane, ja siis paluda tolle öelda, et annaks järgmisele teada, et tema on siin koha ära märkinud. Ise tuli samal ajal minna end fikseerima mõnda teise sama poe järjekorda, eelnevalt küsides, mida siin antakse. Rääkisin nüüd muidugi Nõukogude oludest.

Mõistetavalt oli suur osa Nõukogude koloonia asukatest NLKP liikmed. Mitte kõik, sest peale minu abikaasa oli nii diplomaatide abikaasade kui ka teenindava personali hulgas veel teisigi parteituid seltsimehi. Juba Moskvas oli selgitatud, kuidas käib partei liikmemaksu maksmine. Maksta oli vaja 2% Rootsi kroonides saadavalt töötasult. Neid maksmise aga ei kantud kombekohaselt parteipiletisse, mida polnud Rootsisis kaasas, vaid tuli anda hoiule Moskvasse NLKP Keskkomitee administratiivosakonda, kus tehti ka märke piletisse, et liikmemaks on tasutud. Parteipiletisse löödi tempel *оплачено* (makstud), kuid makstud summat, mida Nõukogude Liidus viibides tavaliselt märgiti, ei olnud.

Parteilane pidi põhikirja järgi käima koosolekul. Kord kuus vähemalt. Ka saatkonnas korraldati neid koosolekuid, kuid mitte iga kuu. Nagu juba öeldud, olid NLKP liikmed välismaal kui ametiühingu liikmed. Võimukas ja diktaatorlik NLKP häbenes välismaalaste ees oma liikmete pärast ja ei afišeerinud inimeste kuulumist oma liikmeskonda. Ei saanudki päris hästi aru, mida oli vaja karta, sest asi iseenesest polnud mitte kuidagi salajane, kuid koosolekuid korraldati kõiki salastamise reegleid jälgides. Noh, arutati nendel koosolekul aeg-ajalt teemasid, mis oleks võinud rootslaste kõrvu ärritada, nagu suhete üle Rootsiga ja Nõukogude Liidu poliitilise kursi selgitamine. Valdavalt tegeleti aga täiesti avalike materjalidega, milleks olid NLKP kongresside otsused ja muud Nõukogude Liidu avalikud riiklikud aktsioonid. Üritati käsitleda võimalikult poliitikaväliseid teemasid. Rohkem oli juttu saatkonna olmelisest funktsioneerimisest, ürituste korraldamisest, saatkonna julgeoleku küsimustest jne. Tavaliste parteikoosolekute magusamat ja oodatumat osa, kellegi personaalküsimust, oli vaid ühel korral, kui tagantjärele analüüsiti purjus peaga autojuhtimisega rootslastele vahele jäänud pressiatašee kojusaatmist. Tavaliselt lahendas esile kerkivad personaalküsimused saadik ja neid suure kella külge ei pandud.

Kogu Nõukogude koloonia parteilasi kõiki ühekorruga ja ühte kohta kokku ei võetud, ehkki kõigi jaoks oli üks ja ühine partorgi staatuses olev diplomaadist saatkonnainimene. Kaubandusesinduses toimusid oma koosolekud, kuhu läksid osalema ka mõned saatkonna tipud. Saatkonna parteikoosolekuid (vabandust, ametiühingukoosolekuid) muidugi ei peetud saatkonna suursuguses ja avaras vastuvõttude Kasesaalis, milles toimuvat rootslased oleks saanud lihtviisil pealt kuulata ja suurte klaasseinte tõttu ka pealt vaadata, vaid ahtavõitu keldriruumis, kus muidu mängiti lauatennist, piljardit ja naistele tegutses võimlemising. Sinna konditsioneeridega varustatud ruumi, mis oli pealtkuulamiskindel, mahtus oma sadakond inimest. Nendel koosolekul osalesid ka üksikud muude Nõukogude asutuste ametiühingulased. Kuid korralised aruandlus-valimiskoosolekud toimusid kõikide reeglite ja rituaalinormide järgi. Puudumine polnud lubatud, või kui siiski, siis väga mõjuva tööalase põhjusega. „Ametiühingusekretär“ pidas aruandekõne. Polnud ühtegi pahatahtlikku küsimust ning tema tegevus kiideti ühehäälselt heaks. Toimusid uue „ametiühingukomitee“ valimised, milleks kandidaatide esitamine oli ette valmistatud. Kord oli selle ülesande saanud Moskvast välisministeeriumist stažeerimisele saadetud juudi soost noor ja hea huumorimeelega

Hetk saatkonna peomiljööst.

referent. Ta keerutas käes talle pihku pistetud kandidaatide nimekirja ning lausus mõtlikult: „Ma siin kaalusin tükk aega, keda ma võiksin komiteesse esitada ning tulin lõpuks veendumusele, et need võiksid olla ...” Heatahtlik kahin läbis keldrisaalis, sest naerda polnud ilus, kuid heatahtlikult muiata võis küll. Iseenesest polnud need parteikoosolekud Stockholmi saatkonna keldris mingid meelelahutuslikud üritused, vaid sama igavad ja rutiinsed kui parteikoosolekud üle terve Nõukogude Liidu. Kuid et tegemist oli erudeeritud ja haritud parteilastega, siis mingit venitamist ja asjatut ajaraiskamist ega omavahelist kaklemist ette ei tulnud. Kohustuslik üritus viidi läbi tunni ajaga.

Vastuvõtude ja kultuuriliste ürituste tarvis oli saatkonna peahoonesse rajatud avar saal vaatega Mälareni järvele. Seda nimetati selle kujunduse tõttu Kasesaaliiks, sest seintele oli maalitud tüüpiline Vene kasesalu. Selles saalis näidati ka kaks korda nädalas filme. Perekonna kuupilet maksis 10 krooni. Linnakinodes maksis ühe filmi vaatamine 10–12 krooni. Selles saalis toimus ka Suure Juhi, Leonid Brežnevi 70-aastaseks saamise ehk tollase nõukogude määrangu järgi keskikka jõudmise äramärgimiseks pidulik aktus. Kõnedes rõhutati kaheksa suu läbi tema suuri teeneid Nõukogude riigi ja rahva elujärje tõstmisel ning ülemaailmse rahu tagamisel. Esinesid saatkonna kunstimeistrid ehk naisansambel ja koolilapsed. Suure entusiasmiga võeti vastu otsus saata kogu kollektiivi nimel Brežnevile õnnitlustelegramm.

Suure aplombiga tähistati piduliku vastuvõtuga Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva. Kutsed saadeti 1500 inimesele ja üritus toimus muidugi täpselt

7. novembril. Kui see kuupäev sattus tööpäevale, mis oli küll üldiselt saatkonna-töötajatele vaba päev, kuid keegi konsulaarosakonnast oli ikkagi viisavalves, siis kõik kutsutud tavaliselt ei tulnud. Vastuvõtt algas küll kell 17 ehk võimalikult tööpäeva lõpul. Saatkonna diplomaadid olid muidugi kõik kohal. Nende jaoks oli tegemist rohkem tööpäevaga, sest oli vaja kutsututega kohtuda ja juttu ajada või Rootsi juhtivate isikutega midagi korda ajada või kokku leppida. Saatkonna muud töötajad hoolitsesid, et pidu korralikult kulgeks ja külalised põhjalikult joodetud, aga ka suupistetega söödud saaksid. Korralik pidu laudadega oma inimestele korraldati järgmisel töövabal päeval.

7. novembri vastuvõtul pidas saadik alati sissejuhatava kõne, nimetas päeva ikka NSV Liidu sünnipäevaks ning märkis iga kord hoolikalt ära, mitmes see järjekorras on, nagu sooviks fikseerida rekordi püstitamist või kardaks, et see jääb viimaseks. Sellele vastuvõtule kutsuti kogu Rootsi diplomaatiline korpus välis-saatkondade saadikute või alaliste esindajate näol, Rootsi peaminister ja valitsuse esindajad, eriti välisministeeriumi juhtkond ja osakonnajuhatajad, samuti *Riksdagi* juhtkond ja parlamendi fraktsioonide juhid. Kuningat koos Silviaga polnud kordagi. Ma ei mäleta enam, kas teda viisakuse pärast üldse kutsuti. Ehkki võib arvata, et kutsuti, sest oleks olnud ebaviisakas seda mitte teha. Seda ei võta ma väita, et mõnes teises saatkonnas kuningapaar käis vastuvõttudel. Pigem oli kuningakojas selline etikett või hoiak, et ei minda saatkondade üritustele.

Minu esimesel niisugusel peol tuli mõnekümneks minutiks kohale peaminister Olof Palme. Pärast teda 1975. aasta parlamendivalimistel võidu saanud Keskpartei (*Centerpartiet*) esimehest peaminister Thorbjörn Fälldin austas Nõukogude saatkonda mõnevõrra pikema kohalviibimisega. Kõik kõrged kutsutud külalised olid muidugi palutud koos abikaasadega, kuid valitsuse liikmed ja välisministeeriumi ametnikud, nagu on meelde jäänud, abikaasasid kaasa ei võtnud. Siis oli kohal veel arvukalt „Nõukogude Liidu sõpru“, pea kõik, keda teati sõbrad olevat. Samuti rida nimekaid Rootsi ühiskonna- ja kultuuritegelasi. Nii nagu see oli ja on kombeks kõikide riikide saatkondades, kui tähistatakse riigi sünnipäeva. Teine küsimus on, kui paljud kutsutuist kohale tulid. Rootsi poliitiline juhtkond igatahes tuli alati kümmekonnaks minutiks kätt suruma ja šampanjaklaasi käes hoidma. Olgu öeldud, et kordagi kolme aasta jooksul ei saanud ma kutset osaleda mõne lääneriigi saatkonna vastuvõtul, kuna reeglina sai selleks kutse vaid suursaadik Jakovlev. Küll kutsusid mind oma saatkonna mitmesugustele vastuvõttudele Tšehhoslovakkia, Ungari, Saksa DV, Poola, Bulgaaria ja ka Hiina saatkonnad. Nende saatkondade kutsed olid allkirjastanud vastavate maade konsulid.

Ürituse ettevalmistamiseks oli mobiliseeritud kogu saatkonna Naistenõukogu (*Žensovet*). Diplomaatide proudad ja kõik teised abikaasad askeldasid hommikust peale, valged põlled ees, ja valmistasid koos saatkonna koosseisulise kokaga suupisteid. Saali teenindama ja kandikutega ringi käima lubati kõige kaunimad ja nooremad, aga mitte diplomaatide proudad, kellest nii mitmedki oma kauniduses ja nooruses võisid väljaspool konkurentsi olla. Kogu üritus viidi läbi oma jõududega.

Karismaatiline Olof Palme pidamas valimiseelset kõnet.

Rootsi *catering*-firmasid appi ei kutsutud. Kultuuriline meelelahutus oli samuti oma jõududega kaetud. Tavaliselt oli selleks puhuks saadetud Moskvast muusikuid ja paar solisti.

Stolitsnjaja vodkat, šampanjat ning Armeenia ja Gruusia konjakit oli muidugi kõvasti. Saatkonna diplomaadid sagisid külaliste hulgas ning sõlmisid kontakte, vestlesid ja püüdsid saada uusi teadmisi ja informatsiooni, mida saaks hiljem paberile panna. Üritus kestis paar tundi. Kõige suuremad sõbrad olid kohal lõpuni ja ei astunud eriti kaugele alkoholilaudadest, mida oli paigutatud mitmesse kohta Kasesaalis. Alkoholi kallased välja saatkonna oma „baarmenid“, kes olid kombe kohaselt riietatud valgesse särki ja mustadesse pükstesse. Meelde on jäänud, et üheks aktiivsemaks pidutsejaks oli tollase karismaatilise ja kõrge rahvusvahelise mainega peaministri Olof Palme vend, vandeadvokaat Johan Claës Woldemar Palme, kes silmanähtavalt pidas lugu vene vodkast ja käis seda nii mõnigi kord argipäeviti oma usaldusisiku vahendusel saatkonnas nõutamas.

Saatkonna Naisnõukogu liige Reet mäletab neid pidulikke vastuvõtte teadagi oma mätta otsast vaadatuna: „Naistenõukogul olid oma kindlad ülesanded, kui saatkonnas toimusid suured vastuvõttud. Siis rakendati naised tööle köögitoimkonnas ja pandi ka vastuvõtusaali teenindajateks. Saaliteenindaja auastmeni ma ei jõudnud. Aga köögitoimkonda sattusin otsekohe, vaid mõni päev pärast Rootsi kohale jõudmist. Vastuvõtt, mis toimus 7. novembril, oli saatkonnas aasta suurim ja kõige pidulikum. Sel õhtul oli kutsutud sadu külalisi.

Mulle saadeti sõna tulla peole eelneval õhtul saatkonna peamaja suurde kööki, kus valmistati ette vastuvõtul pakutavaid suppeid. Minu ülesanne oli pesta

maitserohelist, tomateid ja kurke. Köögi kõrval abiruumis olid hiiglaslikud roostevabast terasest kraanikausid. Maitserohelist tuli pesta jooksva külma veega. Kogused olid suured, vesi oli jääkülma, juba esimese veerand tunni möödudes olid käed kohmetunud ja valutasi. Mõtlesin hirmuga: siit ma nüüd liigesepõletiku saan! Läksin ja tegin ettepaneku vastavale köögiülemusele, et kas oleks võimalik natuke leigemalt vett kasutada. Mind vaadati nagu kõige suuremat provokaatorit, kes üritab terve oktoobripidustuste vastuvõtu kihva keerata, ja kätatati, et mitte mingil juhul. Selles iva olevatki, et maitserohelist tuleb pesta jääkülma veega, siis jääb väljanägemine värske, kikkis ja kvaliteetne ka järgneva pidupäevaks. Muudkui lase aga edasi. Käed olid külmakrambis, aga ei söandanud ka rohkem protesteerida, olin ju uustulnuk ning kohapealsed olud veel täiesti tundmata.

Samal ajal oli mul mure kodus toimuva pärast. Tallinnas polnud me lapsed kodus kunagi omapäi. Ehkki suurem poiss oli juba seitsmene, peaaegu täismees, aga ma pidasin ka teda veel küllaltki väikeseks lapseks. Eesti kodus oli keegi täiskasvanu alati olnud nende seltsis. Nüüd Rootsis aga kujunes olukord selliseks, et abikaasa oli tööl, mina kättpidi veevannis ja lapsed üksinda kodus. Manitsesin neid küll enne köögitööle minekut, mõlemad olid saanud kätte joonistusplokid ja pliiatsid, et kodus oleks rahulik vaikne tegevus. Nad teadsid, et ema tuleb kohekohe, kuid ega ta nii väga kohekohe ei tulnud ja süda puperdas seepärast tublisti.

Õnneks ei olnud mul analoogilisi ühiskondlikke kohustusi sageli, kuid laste omapäi-olemise muresid tuli vahetevahel paratamatult ette. Ka sellel esimesel oktoobrivastuvõtul. Abikaasa soovis, et ma katsuksin vastuvõtusaalist siiski korraks läbi astuda, et ehk lapsed saavad selle napi aja omapäi oldud.

Vahetult enne Rootsi sõitu, kui komplekteerisin esemeid ja rõivaid, mida kaasa võtta, läks mõte ka sellele, et ilmselt läheb mul tarvis ka pidulikku riietust, millega kõlbaks minna mõnele väga nõudlikule üritusele. Olin teadlik, et mõningad vastuvõtud saatkonnas on üpris pidulikud ning seks puhuks võiks olla varuks ka üks pikk kleit. Säärast riietuseset mu garderoobis paraku ei olnud. Varem polnud selle järele vajadust, sest Eestis tol ajal nõnda pidulikke üritusi ja balle polnud, ka esietendustel ooperiteatris ei kantud pikka kleiti ning noorte inimeste pidudele säärane peen riietus poleks sobinudki. Kurtsin oma rõivamuret mehe ristiemale, kes parasjagu Järvakandist meil külas oli. „Siin ma saan sind aidata. Mul on kena pikk sametkleit. Kandsin seda Estonia ballil kolmekümne üheksanda aasta uusaastapeol. Siis olin niisama nääpsuke kui sina praegu, see peaks suuruse poolest sulle sobima küll,“ pakkus tädi Irene (meie kutsusime teda Iraks), Tiidu ristiema.

Nädala pärast oligi ta Järvakandist uuesti Tallinnas, kaasas ballikleit, mida oli mitukümmend aastat kapis riidepuul hoidnud. „Siin see on,“ ütles ta kleiti ulatades. „Selga ei mahu mulle juba ammugi, ja mul poleks sellega ka kuskile minna, aga ära visata ka ei ole raatsinud. Võtan vahel kapist välja ja meenutan kadunud aegu.“ Kleit istus mu selga nagu tellitud. See oli imekena must siidpehme sametkleit ja läks tänulikult reisikohvrissi.

Kuna oktoobripühade vastuvõtt toimus tõesti vaid mõni napp päev pärast mu Rootsi kohalejõudmist ning poest polnud veel jõudnud endale mingiti sobilikku

Poisid naudivad koomikseid.

muretseda, läski tädi Ira kleit, mis oli näinud Estonia Valge ja Sinise saali glamuurset balliseltskonda ja iga õmblus läbi imbutanud kodanlikust ideoloogiast, tervitama Nõukogude saatkonna ülipidulikul vastuvõtul Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva. Mida kleit ise sellest loost võis arvata, ei tea, ent seda võin kinnitada, et väljanägemise poolest ei tulnud tal silmi maha lüüa, pigem vastupidi.

Kleit oli niisiis tore, kuid süda muretses, mis need kaks poisipõnni kodus teevad ja kas nad ikka joonistavad veel, nagu oli ülesanne antud. Nõnda ma siis lippasingi saatkonna peamajast lühikese kohalviibimise järel minema jääkirmega õueteel kõrgete kingakontsade klõbisedes künkast alla, künkast üles oma koju. Tupp sisenesin parasjagu sellel hetkel, kui väike poeg Vahur oli just laualt selg ees põranda suunas potsatamas. Jõudsin mehikese veel viimasel hetkel õhust kinni püüda. Selgus, et poisid oli joonistamisest ruttu tüdinenud, sest tuli parem mõte – hakata indiaanlasi mängima. Ja sellest arenes veel parem mõte – ehitada tekkidest vigvam, mis oleks kõrgemal kohal ja ründajate eest hästi kaitstud ehk siis kirjutuslauale! Ning sealt vigvami ukseavast üks indiaanlane siis põrandale potsatamas oligi. Siiski õhus kinni püütud ja õnnelik lõppakord tolele esimesele pidulikule vastuvõtule.”

Teiseks suuremaks, kuid mitte nii suureks vastuvõtuks oli 1. ja 9. mai ühine tähistamine. See oli rohkem saatkonnasisene ja Nõukogude Liidu vasallriikide diplomaatidele mõeldud vastuvõtt, kuhu kutsuti ka Rootsi vasakpoolseid